

Agata Kolasa-Skiba

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
im. ks. B. Markiewicza w Jarosławiu

agata.kolasa-skiba@pwste.edu.pl <https://orcid.org/0000-0002-4801-3826>

Nauczyciel i dyrektor – adwokaci kreatywności w polskiej edukacji

Teacher and Principal – advocates of creativity in Polish education

Abstrakt: Mnóstwo argumentów przemawia za tym, aby każdy nauczyciel i każdy dyrektor placówki oświatowej stali się adwokatami kreatywności. Nauczyciel i dyrektor są w stanie promować idee kreatywności wśród rodziców, grona pedagogicznego i przedstawicieli organów prowadzących. Już nie tylko intuicyjne przekonanie, że „warto stawiać na kreatywność w przedszkolu, szkole”, ale także wyniki badań z krajów Unii Europejskiej i wypowiedzi ekspertów pomagać będą wszystkim ambasadorom kreatywności. Na kreatywność w przedszkolu i w szkole po prostu warto stawiać – to się opłaci wszystkim – nawet, jeśli rezultaty poznamy za 10, czy 20 lat. Należy stawiać więc na edukację dla kreatywności w każdej polskiej placówce edukacyjnej, na każdym poziomie nauczania.

Słowa kluczowe: kreatywność, twórcze myślenie, nauczyciel, dyrektor, edukacja

Abstract: There are many arguments for making every teacher and every headmaster of an educational institution become advocates of creativity. The teacher and the principal are able to promote the ideas of creativity among parents, teaching staff and representatives of the governing bodies. Not only the intuitive belief that „it is worth betting on creativity in kindergarten, school”, but also research results from European Union countries and expert statements will help all creativity ambassadors. It is worth betting on

creativity in kindergarten and school - it will pay off for everyone - even if we know the results in 10 or 20 years. Therefore, education for creativity should be emphasized in every Polish educational institution, at every level of education.

Keywords: creativity, creative thinking, teacher, principal, education

---

*Żaden artysta nie wyprzedza swoich czasów. On jest w swoim czasie.
Po prostu cała reszta jest spóźniona w czasie.*
Martha Graham

Wprowadzenie

Kiedyś słowo „kreatywność” brzmiało dość egzotycznie. Dziś spowszedniało i stało się bliskoznaczne z inteligencją, sprawnością społeczną, ogólnymi wysokimi zdolnościami umysłowymi. Mało kto powie dziś o sobie, że jest „mało kreatywny”. Chyba jednak zbyt szybko przeszliśmy od etapu zachwyty nad geniuszami garstki utalentowanych osób takich jak Einstein, Beethoven i Steve Jobs w kierunku afirmacji zdolności każdego dziecka i ucznia oraz nazywania niemal każdego „wybitnie kreatywnym”. Kreatywność nie jest tak elitarna jak wydawało się naszym babciom, które żyły z dala od wielkiego świata, ani tak powszechna jak często próbują nam udowodnić media popularne (np. programy typu Mam Talent, Must Be The Music, Top Chef itd.). W opracowaniu przedstawione zostaną argumenty i pomysły na to, co ma zrobić dyrektor przedszkola, nauczyciele i rodzice, aby dążyć do uczynienia przedszkola bardziej kreatywnym.

Jezuici, najbardziej wierny papieżowi zakon w czasach, gdy w Europie rozprzestrzeniać się zaczęły myśli protestantów, zaczęli tworzyć edukacyjną kontrofensywę. Polegała ona między innymi na tworzeniu sieci szkół katolickich dla młodzieży. Szkoły te cieszyły się dobrą renomą i pod wieloma względami dorównywały poziomem nauczania uniwersytetom. Jedną z ciekawych cech tych szkół było to, że jezuici w programie nauczania nie wprowadzili przedmiotu „religia” (w dzisiejszym tego słowa rozumieniu). Jezuici zakładali, że nauczanie o Bogu powinno być realizowane na wszystkich przedmiotach przez wszystkich nauczycieli.

W swoim czasie szkoły jezuickie były absolutną awangardą w edukacji. Odnosili dzięki temu duże sukcesy w szerzeniu kontrreformacyjnych myśli (przez

krótki czas pod koniec XVI wieku I Rzeczpospolita była krajem niemal w połowie protestanckim, jeśli chodzi o wyznanie elit w miastach). Dzięki dydaktycznemu, zakończonemu powodzeniem (przynajmniej z punktu widzenia jezuitów) eksperymentowi wiemy, że skuteczna edukacja powinna zakładać umiejscowienie treści we wszystkich przedmiotach nauczania. Skuteczne nauczanie kreatywności w szkołach powinno opierać się na identycznych zasadach: każdy nauczyciel, bez względu na dziedzinę, którą się zajmuje, powinien stać się ekspertem od nauczania kreatywności. Od tego zależy przyszłość Polski, która wyczerpała swoje atuty na arenie międzynarodowej jako kraj niskich kosztów pracy. Teraz musimy w naszym kraju stawiać na innowacyjność, a innowacyjna gospodarka potrzebuje kreatywnych pracowników.

Nauczyciele intuicyjnie często czują, że mają do czynienia z dzieckiem zasługującym na docenienie, lecz brakuje im instrumentów, aby te zdolności wprowadzić w formalny system nauczania i nagrodzić.

Czym jest kreatywność?

Kreatywność to zjawisko cechujące pojedynczą osobę, które polega na tworzeniu nowych procesów, idei, wyobrażeń, sposób opisywania świata (poczynając od matematyki, a kończąc na muzyce i malarstwie) i produktów (np. rzeźby, samolotu bezzałogowego, dysku twardego do komputera).

Kreatywność jest kojarzona najczęściej z kreatywnym myśleniem lub kreatywnym rozwiązywaniem problemów. Jeśli chodzi o zdolność do kreatywnego rozwiązywania problemów, to od jakiegoś czasu prowadzone są przez organizację OECD badania porównawcze zdolności uczniów w ramach Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (PISA). Jednym z obszarów badawczych jest właściwie zdolność do rozwiązywania problemów. W programach nauczania słowo „kreatywność” najczęściej występuje w takich przedmiotach, jak muzyka czy plastyka. Lecz w niektórych krajach słowa związane z kreatywnością pojawiają się w odniesieniu do wszystkich zajęć – szczególnie w Irlandii Północnej i Szkocji, i wśród tych krajów jest Polska.

Twórczość to proces prowadzący do nowego wytworu, który jest akceptowany jako użyteczny do przyjęcia dla pewnej grupy w pewnym okresie. Myślenie kreatywne to myślenie, którego wynikiem są oryginalne i dające się zastosować rozwiązania. Wśród powszechnie uznawanych jest definicja M.I. Steina, która mówi, że: „kreatywne jest to, co nowe i użyteczne dla pewnej grupy ludzi w danym okresie czasu”. Kreatywność według A. Murdoch to działanie, „robienie czegoś zwyczajnego w niezwykle sposób” (Murdoch, 2005).

Nauczanie kreatywności poprzez analizę porażek

Jak zauważył kiedyś Albert Einstein: „Nikt spośród tych, którzy nigdy nie popełnili pomyłki, nie spróbował w życiu nic nowego”. Nauczanie kreatywności wcale nie jest prostą sprawą. Nie wystarczy dzieciom dać kredki i puścić w tle muzykę Mozarta (Lilienfeld i in., 2011) i liczyć, że samodzielnie coś stworzą bez opieki i doradztwa ze strony opiekuna, stając się (dzięki przedszkolu) bardziej kreatywne. Rolą placówki oświatowej jest dostarczanie wychowankom takich doświadczeń edukacyjnych, których same nie są w stanie sobie zapewnić w życiu poza placówką.

Warto więc wspomnieć bardzo interesujący eksperyment edukacyjny, jaki miał miejsc w Wimbledon High School, jednej z najlepszych szkół średnich w Wielkiej Brytanii. Dyrekcja szkoły poświęciła jeden tydzień na edukację związaną z uczeniem się na bazie wiedzy pochodzącej z osobistych porażek uczniów. Jest to doskonały trening kreatywności, ponieważ wzmacnia poczucie sensu działania pomimo przeciwności. Dobre szkoły mają szansę na wspieranie kreatywności uczniów, dzięki tworzeniu kompetencji emocjonalnych związanych z pracą kreatywną, takich jak zmaganie się z przeciwnościami losu, brak wsparcia otoczenia, brak wiary w sukces itp. Obecnie klimat w polskich placówkach oświatowych nie sprzyja takim zmianom w podejściu do wychowanków, które pomagałyby im w rozwoju emocjonalnych fundamentów kreatywności. W polskiej kulturze porażka kojarzona jest z piętnowaniem, stygmatyzowaniem, wyśmiewaniem itp. Gdy małe dziecko po raz pierwszy próbuje powstać z kolan i chodzić na oczach rodziców, wszyscy mu kibicują. Gdy po chwili przewraca się i upada, wszyscy z radością klaszczą i doceniają jego odważną, ale zakończoną porażką próbę. Dziecko odwzajemnia uśmiech i cieszy się, że sprawiło radość rodzicom. Dziecko uczy się, że porażka jest krokiem na drodze do sukcesu. Potem system edukacji zaczyna nam wpajać zupełnie inne postawy wobec porażki. Dzieci zauważają w szkole, że najlepiej nie odzywać się, jeśli nie znają odpowiedzi na pytanie zadane przez nauczyciela, bo jeśli odpowiedzą „niewłaściwie”, nikt ich za to nie pochwali. Podejmowanie ryzyka nie opłaca się w szkole. Świat widziany przez pryzmat szkolnych testów staje się czarno-biały: jest jedna „właściwa” odpowiedź na każde „właściwe” pytanie. Kreatywność prowadzi do problemów. W taki sposób po około 15–20 latach system edukacji wykształca pokolenie, które boi się ryzyka. Gdy ten sam człowiek po 20 latach spróbuje rozpocząć działalność gospodarczą, lecz zbankrutuje, nie może liczyć na oklaski. Porażka w życiu dorosłym jest powodem do wstydu.

Jak promować kreatywność w placówkach oświatowych?

Kreatywność jest niezwykle praktyczną zdolnością, ale pomimo to jest traktowana, szczególnie w Polsce, jak to udowadniają wyniki badań, bez należytej uwagi i troski. Nawet jeśli mamy do czynienia z werbalną deklaracją: „Szkoła uczniów kreatywnych”, „Kreatywne przedszkole” itp. to nie oznacza automatycznie, że w takim miejscu stosuje się edukację sprzyjającą rozwojowi kreatywności. Na niekorzyść współczesnej szkoły świadczą nie tylko wyniki analizy treści programów nauczania. Sama ocena uczniów odnośnie kreatywności jest także ważnym miernikiem. W Stanach Zjednoczonych 95% uczniów szkół drugiej klasy szkoły podstawowej uważa, że jest kreatywna, ale już tylko 5% uczniów ostatniej klasy szkoły średniej jest tego samego zdania.

W związku z tym, że szkoły i przedszkola pracują zwykle z dużą liczbą dzieci, są ograniczone przez biurokrację. Duża liczba „klientów” placówki wymusza biurokrację, porządek, procedury i dużą dozę dyscypliny. Treści nauczania przez ostatnie sto lat na pewno się zmieniły, ale idea szkoły restrykcyjnej, dyscyplinującej, ograniczającej, ma się dobrze. Dzieci i nauczyciele, którym bardziej odpowiada taki system społeczny z natury będą sobie radzili lepiej w obszarze polskiej edukacji.

Promowanie kreatywności w przedszkolu, szkole wymaga rewolucji w myśleniu o edukacji. Edukacja jest skoncentrowana na wynikach, a w kreatywności liczy się proces. Nawet jeśli kompozytor pracuje nad utworem muzycznym, a malarz maluje obraz, to obaj uzyskają wynik tylko jeśli skupią się na procesie tworzenia. Warsztat osoby kreatywnej powstaje od najmłodszych lat, gdy np. dziecko bawi się gliną w pobliskim stawie, buduje domek dla ptaków itp. Jeśli już przedszkole zacznie poświęcać więcej uwagi właśnie procesowym aspektom rozwoju indywidualnego, będzie lepiej wspierało kreatywność. Nauczyciel w takiej szkole staje się mentorem. Rola mentora jest jednak obciążona ryzykiem. Bardzo łatwo ulec pokusie i z mentora stać się biernym obserwatorem tego, co robi dziecko. Nie o to chodzi. Mentor to ktoś, kto ingeruje w styl pracy, ale nie ocenia wyniku. Dużo zależy od języka, w jakim komunikuje się nauczyciel z dzieckiem. Bardzo ważne jest przywiązywanie wagi do szczegółów. W dzisiejszym świecie, w którym liczy się ilość a nie jakość, coraz trudniej w procesie edukacji uzyskać od nauczyciela pogłębioną, rzetelną, szczegółową informację zwrotną. W takim wypadku osoba kreatywna nie ma szansy na dalszy rozwój warsztatu, bo nie uzyskuje informacji zwrotnej, która pozwala na doskonalenie się. Spójrzmy na dwa poniższe sposoby komunikacji nauczyciela z dzieckiem, które właśnie kończy rysowanie lotniska pasażerskiego:

Sposób 1: Bardzo ładnie. Samoloty stoją w rzędzie. Ten tankuje paliwo? Prawda? A ta Pani to babcia czy mama tego chłopca?

Sposób 2: Widzę, że kończysz rysowanie okien w tym samolocie. Pamiętaj, że samoloty nie mogą mieć kwadratowych okien. Jeśli chcesz, pokażę ci film o samolocie COMET, który rozbił się kiedyś, ponieważ miał kwadratowe okna. Czy pas startowy jest z cementu czy z betonu? A w którą stronę wieje wiatr? ...bo samolot musi startować pod wiatr. A czy ten budynek nie jest za wysoki? Ile ma pięter? Samoloty o niego nie zawadzą?

Zarówno w pierwszym, jak w drugim przypadku możemy powiedzieć, że nauczyciel jest troskliwy, okazuje serdeczność dziecku. Jednak drugi sposób pokazuje, jak w czasie procesu rysowania można doskonalić kreatywność. Dziecko od nauczyciela dostaje dużo nowych wskazówek, ma teraz możliwość poeksperymentowania np. z kolorem płyty lotniskowej, kierunku lotu samolotów, wielkością (proporcjami budynków – dowiaduje się, że wysokość budynku ma znaczenie: może wpadnie na pomysł zaprojektowania podziemnego lotniska?) itd.

Edukacja dla kreatywności to nie tajemna wiedza, lecz pasja nauczyciela połączona z wykorzystaniem jego wiedzy o świecie dla pracy z dzieckiem. W tradycyjnej placówce to, że dziecko narysowało ładne lotnisko zadowala wszystkich: rodziców, nauczyciela, dyrektora przedszkola i samo dziecko. W przedszkolu kreatywnym sam rysunek – dzieło końcowe to tylko pretekst do edukacji kreatywnej. Tak właśnie należy podchodzić do nowoczesnej edukacji – **jako tworzenie pretekstów dla rozwoju dziecka.**

Jak pobudzać kreatywność dzieci?

Brytyjscy pedagodzy zalecają następujące działania mające na celu pobudzenie kreatywności dzieci (<http://www.journeytoexcellence.org.uk>):

- Przy planowaniu zajęć dydaktycznych uwzględnić wielość stylów uczenia się.
- Zapewnić możliwość eksperymentowania, rozwiązywania problemów.
- Wykorzystywać techniki kreatywnego myślenia.
- Dawać dzieciom możliwość wyboru.
- Zadawać pytania otwarte, takie jak: „Co się stanie jeżeli ...?”; „Co zrobiłbyś, jeżeli...?”.
- Zachęcać dzieci do niezgadania się z nauczycielem – uczyć polemiki (okres wczesnoszkolny)
- Nauczyć dzieci doceniać oryginalność m.in. poprzez wyrobienie w nich gustu.
- Nauczyć uczestniczenia w otwartej dyskusji.
- Uczyć, jak wyciągać wnioski z własnych porażek (<http://www.journeytoexcellence.org.uk>).

Techniki kreatywnego myślenia: jak je wykorzystać w zarządzaniu przedszkolem, szkołą i w pracy na zajęciach? Scenariusze zajęć dla nauczycieli i wypowiedzi dla dyrektora

Kreatywność jest cechą psychiki człowieka. Można ją kształtować w okresie dorosłym, ale najlepsze wyniki uzyskuje się, gdy jest wykorzystywana w kształceniu dzieci. Kształcenie oraz wykorzystanie kreatywności w przedszkolu ma szerszy wydźwięk: nie każdy ma wysokie uzdolnienia w kierunku kreatywności, ale każdy może zostać nauczony szacunku dla niej. Nie każdy może ostatecznie zostać mistrzem kreatywności, ale każdy może zostać wychowany na osobę, która szanuje kreatywność innych, dobrze współpracuje z osobami kreatywnymi, jest świadoma swoich deficytów, a jednocześnie bez kompleksu niższości potrafi uznać kreatywny talent u rówieśników.

Bardzo dobrym sposobem w przedszkolu czy szkole jest wprowadzenie nauczania kreatywności poprzez wykorzystanie podczas zajęć technik kreatywności. Przedszkole i szkoła przyjazne kreatywności powinny być wiarygodne w oczach nauczycieli i rodziców. Najlepiej to osiągnąć, jeśli stosowane na zajęciach metody i techniki będą także okresowo wykorzystywane przez dyrektora przedszkola do rozwiązywania wyzwań związanych z zarządzaniem. Każda z prezentowanych technik zostanie omówiona w sposób ogólny i dwa warianty jej zastosowania. Pierwszy wariant dotyczy zarządzania przedszkolem, a drugi pracy z dziećmi na zajęciach.

Technika 1: słowo wybrane na chybił trafił

Weźcie słownik i wybierzcie jakiś przypadkowy rzeczownik, a następnie starajcie się wraz z grupą znaleźć wszystkie możliwe powiązania tego słowa z problemem, nad którym pracujecie.

Wariant dla Dyrektora (zarządzanie przedszkolem)

Powiedzmy, że pracujecie nad sposobem nakłonienia rodziców, aby wspólnie dowozili dzieci do przedszkola, przez co na drogach dojazdowych będą mniejsze korki. Wybraliście słowo „ołówek”. Oto niektóre z pomysłów, które mogą się wam nasunąć:

- 1) Dawać nagrodę złotego ołówka dla rodzica, który przywiózł najwięcej dzieci w miesiącu;
- 2) Dawać bezpłatne ołówki dzieciom, które przyjechały podwiezione przez innego rodzica;
- 3) Zorganizować konkurs dla dzieci, aby narysowały na mapie okolicy mapy dojazdu swoich samochodów, a następnie porównały je;
- 4) Pociąć na zajęciach ołówek i pokazać, że z jednego ołówka może korzystać więcej niż jedna osoba (metafora dzielenia się).

Wariant dla Nauczyciela (praca z dziećmi na zajęciach)

Na zajęciach przyrodniczych można wykorzystać atlas zwierząt. Dzieci mają za zadanie poznać zwyczaj jakiegoś gatunku zwierzęcia. Losowo wybrały z atlasu zwierząt wróbla. Zadania dla dzieci:

- 1) Jakie są cechy wspólne wróbla i krokodyła?
- 2) Ile wróbla musiałyby usiąść na huśtawce, aby przeważyć swoim ciężarem krokodyła;
- 3) Które zwierzę wytrzyma dłużej (w powietrzu, pod wodą, biegnąc na lądzie): wróbel w powietrzu, czy krokodyl pod wodą?
- 4) Co musiałyby zrobić wróbel, aby zabić krokodyla? Np. musiałyby odstraszać wszystkie zwierzęta przed podejściem do wodopoju.

Następnie można ćwiczenie powtórzyć i porównywać krokodyla z innym losowo wybranym zwierzęciem, wg powyższego schematu

Technika 2: Porównania

Służy do tworzenia metafor i pozwala wykorzystać oraz pobudzić wyobraźnię. Uczestnicy nie mają ograniczeń w wypowiedziach. Weźcie słownik i wybierzcie jakiś przypadkowy rzeczownik, a następnie starajcie się wraz z grupą znaleźć wszystkie możliwe powiązania tego słowa z problemem, nad którym pracujecie.

Wariant dla Dyrektora (zarządzanie przedszkolem)

Powiedzmy, że przedszkole ma problem z naborem i poszukujecie odpowiedzi na pytanie: „Jak zwiększyć liczbę dzieci w przyszłym roku?” Oto kilka przykładów odpowiedzi, które mogą się pojawić jako dokończenie zdania: „Nasz problem jest jak ...”:

- „... przekonanie dziecka do zjedzenia posiłku”.
- „...zebranie turystów na rejs wycieczkowy statkiem po rzece”.
- „...jazda na nartach pod górę”.
- „...wygranie meczu piłki nożnej z Niemcami”.
- „...kupienie nowego mercedesa za pół ceny”.
- „... tresowanie kota”.

Wariant dla nauczyciela (praca z dziećmi na zajęciach)

Na zajęciach można zadać problem związany z jakimś wybranym prawem fizyki lub zjawiskiem po to, aby utrwalić materiał. Takie ćwiczenie może zająć tylko kilka minut, ale dzięki niemu dzieci lepiej zrozumieją uniwersalność praw fizyki. Powiedzmy, że mamy wyjaśnić zjawisko tarcia. „Jak sprawić, aby samochód poruszający się na zakręcie nie wypadł z trasy?”. Nasz problem jest jak...:

- „... pogoń kota za myszą na lodzie”.
- „... jazda na nartach slalomem”
- „...wybieganie z wanny, aby odebrać telefon”
- „...wchodzenie po stromym dachu”.
- „... krojenie jajka na twardo”

Technika 3: Łamanie zasad

Schematy myślowe, czyli ugruntowane w naszym myśleniu zasady są jedną z głównych przyczyn braku kreatywności. Zakładamy, że świat jest taki, jaki jest, ponieważ rządzą nim określone zasady. Osoby kreatywne to takie, które kwestionują te zasady. Łamanie zasad wymaga odwagi, ale także treningu. Jeśli zidentyfikujemy listę zasad, możemy zastanawiać się nad tym, czy rzeczywiście są one ostateczne, niepodważalne; czy ich złamanie rzeczywiście zaburzy funkcjonowanie świata czy wręcz przeciwnie, otworzy nowe możliwości.

Wariant dla Dyrektora (zarządzanie przedszkolem)

Powiedzmy, że przedszkole ma problem z naborem i poszukujemy odpowiedzi na pytanie: „Jak zwiększyć liczbę dzieci w przyszłym roku?” Oto kilka przykładów zasad, którymi może się kierować dyrektor przedszkola:

„... jesteśmy małym przedszkolem, rodzice z aspiracjami omijają nas szerokim łukiem”.

„...mam słabych pedagogów – nie jestem w stanie wydobyć z nich entuzjazmu do nauczania”.

„...organ prowadzący nie lubi naszej placówki i dyskryminuje nas w dotacjach”.

„...nie wypada prosić rodziców o to, aby zaangażowali się w agresywny marketing przedszkola”.

„...w naszej placówce był niedawno skandal. Nasza reputacja nigdy nie będzie taka jak przedtem”.

Wariant dla nauczyciela (praca z uczniami w klasie)

Na lekcji przedsiębiorczości można opisać jakąś wybraną branżę i poprosić uczniów o opisanie za pomocą praw i reguł jak ona funkcjonuje. W drugiej części dyskusji poprosić o wykorzystanie wyobraźni i podważanie ustalonych reguł. Jeśli wybierzemy transport miejski, to mogą się pojawić następujące zasady:

1. Trzeba dostosować swój rozkład dnia do rozkładu jazdy autobusu/tramwaju.
2. Tramwajami czasami jeżdżą agresywne osoby – jazda może być niebezpieczna.
3. Zepsuty tramwaj blokuje całą linię i setki ludzi nie mogą dojechać na czas do celu.
4. Jeśli ktoś jeździ tramwajem, a nie samochodem, to znaczy, że jest biedny.

W drugiej części ćwiczenia uczniowie mają za zadanie opracować usprawnienia funkcjonowania komunikacji miejskiej, które odwołują się do wcześniej zidentyfikowanych zasad i reguł. Na przykład w taki sposób:

Ad. 1. Stworzyć aplikację pokazującą, ile czasu zajmie użytkownikowi dojeżdżenie do najbliższego przystanku, aby złapać pożądaną tramwaj bez konieczności czekania.

Ad. 2. Wzmocnić system monitoringu i wysyłać grupy pracowników ochrony do tramwajów, w których zaobserwowano akty agresji.

Ad. 3. Pokazać statystyki awarii tramwajów w porównaniu z częstotliwością blokowania się ulic dla transportu samochodowego.

Ad. 4. Pokazać w kampanii reklamowej ekskluzywnie ubrane osoby korzystające z komunikacji miejskiej.

Technika 4: DO IT

Ta technika kreatywności pochodzi z książki *The Art of Creative Thinking* (Olson, 1980). Nazywa się DOIT („zrób to!”). Od słów:

Define (Zdefiniuj) – etap precyzyjnego określenia, na czym polega problem, z jakim się borykamy;

Open (Otwórz) – etap otwierania się na wiele różnych rozwiązań;

Identify (Zidentyfikuj);

Transform (Dokonaj transformacji) – wykorzystaj najlepsze rozwiązanie w działaniu.

Na każdym z pierwszych trzech etapów wykorzystania techniki DOIT wyróżniamy kilka poddziałań:

The ten DO IT catalysts, designed to help us creatively define, open, identify and transform, are...

- Define
  - Mind Focus – skoncentrowanie umysłu
  - Mind Grip – uchwycenie problemu, „złapanie byka za rogi”
  - Mind Stretch – rozciąganie umysłu
- Open
  - Mind Prompt – wyczulenie umysłu
  - Mind Surprise – zadziwienie umysłu
  - Mind Free – uwolnienie umysłu
  - Mind Synthesise – synteza pomysłów
- Identify
  - Mind Integrate – integracja pomysłów
  - Mind Strengthen – rozciąganie pomysłów
  - Mind Synergise – poszukiwanie synergii

Wykorzystanie techniki zaczynamy od **zapisania problemu**:

Problem z zakresu zarządzania przedszkolem	Problem z zakresu nauki kreatywności do rozwiązania dla uczniów
<i>Jak walczyć z wypaleniem zawodowym nauczycieli?</i>	<i>Jak zachęcić młodzież do uczestniczenia w wyborach samorządowych?</i>

Definicja problemu jest bardzo ważna. Od niej będzie zależało, czy rozwiążemy prawdziwy problem. Dobra definicja pozwala lepiej zaangażować umysł.

Mind Focus	<ol style="list-style-type: none"> 1) Zapytaj, dlaczego problem istnieje. Zadanie tego pytania może doprowadzić do szerszego zdefiniowania problemu. 2) Spróbuj podzielić problem na mniejsze problemy szczegółowe. Dzięki temu być może zawęzi się obszar analizy.
-------------------	---

Mind Grip	Zapisz przynajmniej dwu-trzywyrazowe stwierdzenia, opisujące cel, jaki chcemy osiągnąć. Wybierz kombinację słów, która najlepiej reprezentuje problem, który chcesz rozwiązać. Następnie napisz lepszy, bardziej odpowiadający celowi głównemu, opis problemu.
Mind Stretch	Sporządź listę celów i kryteriów, które muszą być spełnione, aby rozwiązać problem. Pomyśl o przeszkodach, które należy pokonać. Następnie „rozciągnij” każdy cel.

Zapisz najbardziej optymalne rozwiązanie problemu.

Otwórz się, aby rozważyć różne rozwiązania. Nie spiesz się. Opóźnij moment oceniania. Najpierw zrób listę wszystkich pomysłów, jakie przychodzą ci do głowy, a następnie ....

Mind Prompt	Poproś inne osoby o radę, jakby rozwiązały dany problem. Ważne jest, aby twoimi „konsultantami” były osoby o różnym poziomie wykształcenia, wieku, płci itd. Użyj ich pomysłów jako podpowiedzi dla własnych.
Mind Surprise	Zrób listę śmiesznych, zabawnych pomysłów. Z wielu badań nad kreatywnością wynika, że element zabawy i rozluźnienia pozytywnie wpływa na jakość pomysłów.
Mind Free	Pobudź powstawanie nowych pomysłów poprzez poszukiwanie analogii z rozwiązaniami, które logicznie nie mają nic wspólnego z rozwiązywanym problemem, np. zapisz nazwę obiektu fizycznego takiego jak roślina, rysunek lub zwierzę. Następnie stwórz listę cech tego obiektu i postaraj znaleźć jak najwięcej cech wspólnych.
Mind Synthesis	Dokonaj syntezy wybranych pomysłów.

Wybierz najlepsze pomysły dotychczas wymyślone na poprzednich dwóch etapach. Zidentyfikuj najlepsze rozwiązanie i modyfikuj je aż do momentu, gdy będziesz gotowy na wprowadzenie go w życie.

Mind Integrate	Dokonaj przeglądu celów i kryteriów w celu wybrania „najlepszego z najlepszych”.
Mind Strengthen	Stwórz listę negatywnych aspektów funkcjonowania twojego pomysłu. Bądź przewrotny: spróbuj cechy negatywne zakwalifikować jako pozytywne. Następnie zmień rozwiązanie, aby zredukować aspekty negatywne.
Mind Energise	Dokonaj przejaskrawienia najlepszych i najgorszych konsekwencji rozwiązania. Zmodyfikuj rozwiązanie, aby zminimalizować konsekwencje i wzmocnić pozytywne efekty. Jeśli czujemy się dostatecznie silnie naładowani energią, przechodzimy do kolejnego etapu.

Zapisz ostateczny wynik procesu kreatywnego.

Dokonaj transformacji twojego rozwiązania w na konkretne działania.

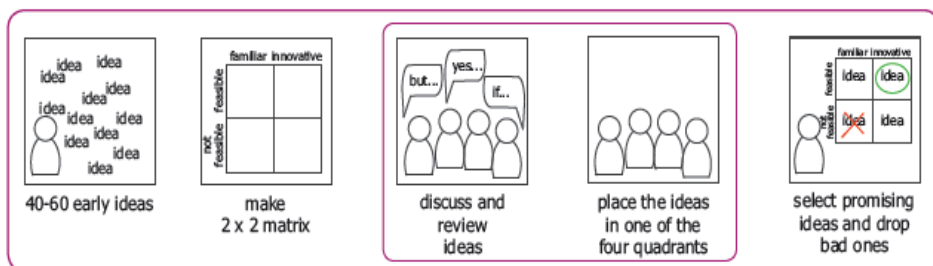
Technika 5: Scenorys (ang. storyboarding)

Technika ta ma swój początek w czasach, gdy powstawało konto. Za jej autora uznaje się Siergieja Eisensteina. Rozwinął ją Walt Disney w 1928 roku. Scenorys (ang. *storyboard*) definiuje się, jako ciąg obrazów i szkiców, które obrazują twórcom filmu (reżyserowi, scenografowi itp.) główne treści. Scenorys jest wykonywany przez specjalnego rysownika określanego w branży filmowej i reklamowej jako storyboardzista. *Storyboard* stanowi podstawę do produkcji filmowej lub reklamy, to skuteczna metoda komunikacji między twórcami filmowymi oraz ważny element procesu kreatywnego.

W praktyce stosowanie tej metody sprowadza się do narysowania serii obrazków (komiksów), które przedstawiają analizowaną sytuację. Na przykład, jeśli dyrektor przedszkola myśli jak ułatwić dzieciom poruszanie się po placówce, „bohaterami” kreskówki będą dzieci, które nie trafiają do swoich sal, zagubieni rodzice próbujący się dostać do sekretariatu itp. Gdy na tablicy (np. korkowej, magnetycznej) umieści się serię rysunków, można zauważyć relacje łączące opisywane sytuacje. Pod każdym rysunkiem uczestnicy ćwiczenia mogą zamieścić swoje komentarze na paskach przytwierdzonych do tablicy. Osoby zaangażowane w ćwiczenia podchodzą do rozwiązań stworzonych przez innych i przytwierdzają własne. Scenorysy to świetne ćwiczenie aktywizujące grupę. Warto pamiętać, że także Leonardo da Vinci miał w zwyczaju umieszczać pomysły na ścianie i bawić się nimi.

Technika 6: C-Box

Kiedy rozpoczniemy proces kreatywnego tworzenia idei, możemy zetknąć się z wyzwaniem polegającym na nadmiarze stworzonych pomysłów. Jak wybrać z grupy 40–60 pomysłów, które zazwyczaj jest w stanie wygenerować każda grupa uczestników w ciągu maksymalnie jednej godziny, te, które są najlepsze? (schemat 1). W takiej sytuacji możemy wykorzystać technikę C-Box. Jest ona przydatna zarówno dla oceny pomysłów związanych z zarządzaniem przedszkolem, jak i jako forma zabawy dla uczniów.

Schemat 1. Wykorzystanie techniki C-Box (<http://intra.iam.hva.nl>)

Źródło: Delft Design Guide. Part 2. Creating Product Ideas and Concepts. Design Drawing.

W ramach stosowania tej techniki należy zdefiniować dwa wymiary oceniające, każdy dla jednej osi, np. „koszt wdrożenia”, „oryginalność”, „przyjaźń dla środowiska”, „dopasowanie do kultury organizacyjnej placówki” itd. Następnie należy narysować macierz 2 x 2:

<i>Pomysły nieprzyjazne dla środowiska, lecz pasujące do kultury organizacyjnej placówki</i>	<i>Pomysły przyjazne dla środowiska i pasujące do kultury organizacyjnej placówki</i>
<i>Pomysły nieprzyjazne dla środowiska i niepasujące do kultury organizacyjnej placówki</i>	<i>Pomysły przyjazne dla środowiska, lecz nie pasujące do kultury organizacyjnej placówki</i>

I dokonać selekcji pomysłów, umieszczając je w odpowiedniej ćwiartce. Na przykład jeśli wybierzemy wymiary: „przyjazny dla środowiska” – oś X oraz „dopasowanie do kultury organizacyjnej placówki” – oś Y, wówczas pomysły przyjazne dla środowiska i pasujące do kultury organizacyjnej przedszkola znajdą się w prawej górnej ćwiartce itd.

Technika 7: vALUe (wartość)

Technika vALUe Method (nazwa pochodzi od słów: Advantage, Limitation, Unique Elements, czyli odpowiednio: korzyść, ograniczenia, unikatowe elementy). Podobnie jak technika C-Box jest wykorzystywana do wstępnej selekcji pomysłów poprzez dokonanie ich inwentarza. Pozwala na dokonanie przeglądu i ocenę wartości pomysłów. Po dokonaniu selekcji lider zespołu kreatywnego powinien podjąć decyzję, czy należy szukać nowych pomysłów, czy też rozbijać dalej pomysły wyselekcjonowane.

Metodę vALUe wykorzystujemy, gdy mamy dużą liczbę pomysłów, tzn. 20–50 lub więcej. Następnie każdy z pomysłów powinien zostać oceniony za pomocą następujących pytań diagnostycznych:

- Jakie są zalety pomysłu (Advantages – (A))?
- Jakie są jego ograniczenia (Limitations – (L))?
- Jakie są unikatowe elementy pomysłu (Unique – (U))?

Oczywiście do dalszej fazy „obróbki” powinny zostać przekazane te pomysły, które jednocześnie posiadają atrybuty A, L i U. A jeśli jest ich więcej, to należy ponownie ocenić wartość tych atrybutów, aby wybrać najlepszy z najlepszych pomysłów. Na jego przykładzie można nauczyć oddzielania fazy tworzenia 0 inwencji od fazy oceny – weryfikacji pomysłów. To jeden z kluczowych nawyków kreatywnego myślenia.

Wykorzystując stosowane tutaj techniki, szczególnie w odniesieniu do dzieci, nie tylko pomagamy im w procesie edukacyjnym (np. zwiększać skuteczność zapamiętywania problemu), ale przede wszystkim przyzwyczajamy do pracy kreatywnej. Wychowankowie uczestniczący w scenariuszach zajęć prezentowanych tutaj doświadczają rzadkiego w tradycyjnym modelu przedszkola stanu, w którym za tworzenie i odkrywanie świata są odpowiedzialni sami. Odkrywają, że świat nie składa się wyłącznie z wiedzy, którą jedynie trzeba pozyskać z różnych źródeł (nauczyciel, podręcznik, rówieśnicy, Internet itp.), ale także z takich źródeł, które nie są jeszcze „odkryte”. Dodatkową zaletą wprowadzania zajęć z kreatywności jest to, że podnosi się samoocena dzieci. Nagle odkrywają, że wszyscy mają na początku równe szanse – nie ma dzieci „zdolnych” i „mniej zdolnych”, a ich nauczyciel także nie zna „właściwego” rozwiązania.

Kreatywność jako kompetencja nauczyciela

Kreatywność powinna stać się kompetencją nauczyciela i zyskać należyty jej status w programach szkolenia nauczycieli, oceny kompetencji, a także rekrutacji do zawodu nauczyciela. Marisa Constantinides, która jest nauczycielem angielskiego, uważa, że najważniejszymi cechami charakteryzującymi kreatywnego nauczyciela są elastyczność (czyli nieprzywiązanie do scenariusza zajęć, zdolność do improwizacji, wycucia emocji dzieci i reagowania na nie), otwartość na nowe pomysły (czyli brak przywiązania do jedynych słusznych i sprawdzonych metod) oraz wyobraźnia (Constantinides, 2015). Zdaniem Marisy Constantinides osiągnięcie kompetencji w zakresie kreatywności można przedstawić za pomocą przedstawionych poniżej kroków:

- 1) Krok pierwszy:** zostać dobrze wykształconym nauczycielem, w dzisiejszych czasach uczenie się staje się łatwiejsze niż kiedykolwiek przedtem. Dostęp do wykładów on-line, bezpłatnych książek, porad, blogów itp. jest tak szeroki i łatwy, że każda osoba obdarzona ciekawością poznawania świata znajdzie codziennie nowe informacje poszerzające jej wiedzę. Poszerzanie wiedzy powinno być **NAWYKIEM** dobrego nauczyciela. Kreatywni nauczyciele wnoszą do nauczania więcej niż podstawę programową i zestaw gotowych materiałów otrzymanych na szkoleniach dla nauczycieli. Są wykształceni w innych obszarach: potrafią skompensować zagadnienia z innych przedmiotów, a także nie mają nic przeciwko temu, aby inni nauczyciele na swoich przedmiotach nawiązywali do treści programowych pozostałych nauczycieli. Dlaczego na WF nauczyciel nie mógłby posługiwać

się językiem nauczyciela fizyki (zasady dynamiki Newtona, parowanie cieczy itd.)? Często nauczyciele za parowaniem specjalizacji przedmiotowej próbują ukryć swoje braki w wykształceniu ogólnym.

- 2) **Krok drugi: współpracuj z innymi nauczycielami** – o współpracy z innymi mówi się bardzo często, ale w praktyce zwykle nie docenia my tej szansy na doskonalenie własnych i cudzych umiejętności. Niektórzy sądzą, że „współpraca” oznacza porzucenie swoich własnych wypróbowanych metod, oddanie swojego własnego, prywatnego obszaru do wspólnej „konsumpcji” dla innych. Nic bardziej błędnego, z doświadczeń brytyjskich wiadomo, że najlepszą receptą na poprawę jakości funkcjonowania szkół jest właśnie współpraca między nimi (prezentacja, jaką przedstawił nauczyciel z Londynu David Bertram w czasie konferencji „Innowacyjne zarządzanie w oświacie”, która odbyła się w maju 2015 r. w Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie).
- 3) **Krok trzeci: zacznij kolekcjonować pomysły na nauczanie** – nie ma znaczenia, że nie wykorzystasz pomysłów od razu. Nauczyciele często mają tendencję do zapominania, że ich celem nadrzędnym jest nauczenie ucznia, a nie „wyłożenie”, „przerobienie” materiału.
- 4) **Krok czwarty: ucz innych i dziel się wiedzą**, dziel się swoim doświadczeniem, prowadź bloga, publikuj w prasie dla nauczycieli.
- 5) **Krok piąty: usuń blokady dla kreatywnego myślenia** – pracuj nad poczuciem własnej wartości, stosuj techniki kreatywnego myślenia.
- 6) **Krok szósty: ćwicz swoją kreatywność** – tak jak sportowcy muszą codziennie ćwiczyć swoje ciała, tak i kreatywność jest umiejętnością, która wymaga treningu.
- 7) **Krok siódmy: zacznij eksperymentowanie z różnymi technikami nauczania i zacznij się zastanawiać nad własnym stylem uczenia**. Szukaj możliwości zmiany – niekoniecznie „poprawy” – po prostu odmiany. Obserwuj reakcje: swoje i uczniów – wyciągaj wnioski. Doskonali się i rozwijaj jako nauczyciel. Odmiana nie zawsze oznacza szukanie „najnowszych”, „nowoczesnych” źródeł. Czasami przeczytanie poradnika dla nauczyciela sprzed wojny może być ciekawszym źródłem inspiracji niż wykład on-line sprzed 2 miesięcy.
- 8) **Krok ósmy: uczyn z kreatywności swój ostateczny cel w pracy z uczniem**. Idealnie by było, gdyby ten cel został zaaprobowany i wspierany przez dyrektora szkoły. Kreatywność powinna stać się nawykiem: „zrobmy dziś coś inaczej” powinno stać się hasłem każdego dnia, a nie tylko od święta. Nie bądź wobec siebie zbyt surowy – rozwój sztuki wymaga czasu.

Podział na przedmioty w szkole, które zabijają kreatywność nie jest domeną tylko polskiej szkoły (Henriksen, Mishra, 2013). Daniel Pink uważa, że kreatywne myślenie staje się coraz ważniejszą kompetencją we współczesnym świecie, niezbędną do realizacji celów (Pink, 2005). Kreatywne osoby mają zdolność do rozwijania głębokiej wiedzy specjalistycznej w obszarze, który jest ich domeną zawodową, ale jednocześnie nie tracą zdolności do widzenia świata poza swoją (Pink, 2005). A jak tę zasadę wdrażają w życie dobrzy nauczyciele? Amerykańscy badacze przeprowadzili wywiady z nauczycielami, którzy uzyskiwali najwyższe wyróżnienia za swoją pracę zawodową w Stanach Zjednoczonych (The National Teacher of the Year Award). Odkryto, że 90% finalistów konkursu i zwycięzców uznawało kreatywność w swojej pracy za najważniejszy czynnik decydujący o ich sukcesie. Ponadto z tych badań wynikał ciekawy wniosek: **Efektywne nauczanie = kreatywne nauczanie**. Badacze odkryli także pięć kluczowych postaw najlepszych nauczycieli, którzy wdrażali tę zasadę w życie.

1. **Łączenie własnych zainteresowań nauczyciela z przedmiotem nauczania** – badania dowodzą, że najbardziej innowacyjni ludzie w każdej dziedzinie są również kreatywni w dziedzinach wykraczających poza ich dziedzinę zawodową (Root-Bernstein, Bernstein, 1999; Root-Bernstein, 2003). Zwycięzcy amerykańskich konkursów mieli wiele hobby i zainteresowań, pasji. Ponadto wykorzystywali je w swojej codziennej pracy nauczyciela. Szczególnie przydatne jest wykorzystanie w nauczaniu hobby artystycznych nauczyciela. Na przykład jeden z nauczycieli fizyki, pasjonat grafiki i fotografii, polecił uczniom stworzenie reklam promujących różnego rodzaju koncepcje naukowe, np. plakat reklamujący chloroplasty. Nauczyciel matematyki interesujący się muzyką prowadził z uczniami lekcje, na których rapowano różne koncepcje z matematyki. Takie podejście do zawodu nauczyciela w Polsce nie jest promowane, a powinno być włączone do kanonu nauczania i doskonalenia zawodowego nauczycieli w naszym kraju!
2. **Łączenie teorii z praktyką** – świata szkolnego ze światem rzeczywistym – należy wyjąć wiedzę z próżni, jaką są realia klasy lekcyjnej. Pewien nauczyciel geografii rozpoczął lekcję od wyjścia na podwórko szkolne i obserwowania pogody. Później z tego pomysłu ewoluował ogólnoswiatowy projekt, w którym dzieci wysyłały dane o pogodzie do naukowców w NASA. Inna nauczycielka w ramach pracy projektowej dała uczniom zadanie polegające na stworzeniu fikcyjnej organizacji non-profit, dla grupy społecznej, której się nie powodzi dobrze. Uczniowie w ramach projektu mają za zadanie przeprowadzać

wywiady z lokalnymi organizacjami pozarządowymi, a następnie konkurują w konkursie o otrzymanie grantu na swój projekt w konkursie klasowym. Komisja konkursowa składa się z członków lokalnej społeczności. Kreatywny nauczyciel powinien więc nieustannie zadawać sobie pytanie: „Jak połączyć wiedzę podręcznikową z praktyką życia?”. Nauczyciele często narzekają na to, że profesorowie polskich uczelni pedagogicznych są czystymi teoretykami. Ale to właśnie nauczyciele mogą przerwać tę spiralę i nauczyć młodych ludzi (spośród których wykształcą się za 30–40 lat także profesorowie) tego, jak łączyć teorię z praktyką.

3. **Dbanie o kreatywne nastawienie** – większość z nauczycieli, którzy zdobyli nagrodę w konkursie The National Teacher of the Year Award, twierdziła, że kreatywność to nie jest jakaś abstrakcyjna kompetencja oderwana od innych zachowań nauczyciela. Kreatywny nauczyciel ma swego rodzaju postawę lub nastawienie (mindset) do otaczającego świata. Aby je podtrzymać i rozwijać należy mieć otwarty umysł, nie pozwalać się mu zasklepić. Tutaj najważniejsze jest samodoskonalenie ze strony nauczyciela – 10 minut dziennie na trening umysłu w zupełności wystarczy.
4. **Współpraca z innymi nauczycielami** – kontakty z innymi nauczycielami to najpewniejszy sposób na utrzymanie otwartego umysłu i zapewnienie dopływu nowych pomysłów. Nauczyciele mają naturalną tendencję do zacieśniania współpracy z innymi nauczycielami tego samego przedmiotu. Nie jest to wystarczające. Najlepsi nauczyciele poszukują inspiracji wśród nauczycieli innych przedmiotów: poloniści powinni współpracować z nauczycielami WF (czyż nie łatwiej uczyć odmiany nazwiska przez przypadki na sali gimnastycznej, gdy omawia się zadania drużyny koszykówki?)
5. **Podejmowanie ryzyka intelektualnego** – do tego potrzebna jest odwaga, a także gotowość do ponoszenia porażek. Nauczyciel powinien zapewnić poczucie bezpieczeństwa tak, aby uczniowie byli przygotowani do podejmowania wyzwań bez strachu przed porażką. Nie ma mowy o nauczaniu kreatywności bez wprowadzenia elementu ryzyka i treningu radzenia sobie z porażkami.
6. **Cechy kreatywnego nauczyciela**

Generalnie psychologowie wyróżnili sześć podstawowych cech danej osoby potrzebnej do uzyskiwania kreatywnych wyników:

1. **Inteligencja** – tak, nadal jest ważna, ale już nie jest celem, lecz instrumentem.

2. **Wiedza** – kreatywność to m.in. zdolność do „zonglowania” informacjami – osoba lepiej wykształcona, erudyta zawsze będzie miał przewagę nad osobą równie inteligentną, lecz z mniejszymi zasobami wiedzy – to dlatego nauczyciel może nadal pozostać przewodnikiem dla dziecka wybitnie uzdolnionego.
3. **Style myślenia** – tak jak można zatańczyć ten sam taniec w różny sposób, tak można także różnie podchodzić do rozwiązywania problemów. Jedna osoba od razu atakuje problem, inna czeka do ostatniej chwili, aby poczuć presję czasu i stres. Ktoś szuka analogii z istniejącymi rozwiązaniami, a ktoś inny traktuje problem jako pierwszy tego rodzaju itd. Na tym polega istota stylów myślenia. Szkoła, co oczywiste, ma ogromny wpływ na kształtowanie stylów myślenia. Na przykład ciągły „wyścig szczurów” w edukacji sprawia, że absolwent po wkroczeniu w życie dorosłe może stracić zdolność do kreatywnego myślenia, jeśli zabraknie wokół presji grupy. Może też próbować odtwarzać schematy myślenia w miejscu pracy, tworząc rywalizację między pracownikami i zabijając pracę zespołową.
4. **Motywacja** – najważniejsza dla sukcesu człowieka i stwierdzenie to jest dosyć banalne, ale potwierdzają je wyniki wielu badań jest... silna wola. Osoby, które potrafią same siebie motywować do systematycznej pracy (tak, systematyczna nie oznacza zawsze „ciężka”) mają znacznie większe szanse na sukces życiowy niż osoby o niższych zasobach silnej woli.
5. **Osobowość** – badania nad osobowością trwały w psychologii ponad sto lat. Obecnie psychologowie doszli do wniosku, że najlepszym modelem opisującym osobowość człowieka jest model „Wielkiej Piątki”. Za pomocą 5 wymiarów osobowości możemy dzięki niemu „zwymiarować” każdego człowieka (ramka 1).

Ramka 1. Wieka piątka a kompetencje nauczyciela

Wielka Piątka to pięć głównych wymiarów osobowości: ekstrawersja, neurotyczność, sumienność, ugodowość oraz otwartość na nowe doświadczenia. Popularność „Wielkiej Piątki” wynika przede wszystkim z tego, iż opisuje elementy niezależne od wieku człowieka oraz w sposób zrozumiały dla laika określa szeroki zakres osobowości. W biznesie bardzo często stosuje się pomiar osobowości do selekcji pracowników. W edukacji metoda ta jest mało popularna – a szkoda, ponieważ do zawodu nauczyciela lepiej nadają się osoby o pewnych cechach osobowości. Zatrudnianie osób, których osobowość nie współgra ze specyfiką pracy nauczyciela powoduje m.in. większe ryzyko wypalenia zawodowego. Oto krótki opis każdego z pięciu wymiarów. Ich profesjonalny pomiar należy przeprowadzić pod okiem psychologa, aczkolwiek w Internecie można znaleźć sporo testów do autodiagnozy. Każda z poniższych cech występuje u różnych ludzi w różnym nasileniu. Najwięcej osób w populacji to takie,

które wypadają „przeciętnie”, tzn. są przeciętnie sumienne, przeciętnie ugodowe itd. Ale te pięć cech nie jest ze sobą skorelowanych: można być przeciętnie otwartym, ale mało ugodowym. Oczywiście liczba kombinacji, jakie tworzą te cechy, sięga kilkunastu tysięcy. Jeśli dodamy jeszcze do nich zróżnicowanie ludzi ze względu na inteligencję, możemy łatwo zauważyć, że choć Wielka Piątka to tylko pięć cech, to jednak opisują unikatowość każdego – wcale nas nie szufladkuje ani nie upraszcza obrazu człowieka!

Sumiennosc

Jak nauczyciel spędza przeciętny dzień roboczy? Po śniadaniu analizuje, czego dziś będzie uczył w szkole, czy idzie „na żywioł”? Niektórzy nauczyciele lubią pracować zgodnie z wcześniej ustalonym planem, a inni preferują regularny tryb życia i rutynę. Przy wykonywaniu zadań kierują się nie tylko zmysłem organizacyjnym, ale także wyobraźnią: spontaniczność vs. planowanie to najważniejsze rozróżnienie. Czy dla osiągnięcia celu podążasz utartymi ścieżkami, czy też wolisz działać spontanicznie? Którą metodę wybierzesz?

Ugodowosc

Ten wymiar osobowości opisuje relacje nauczyciela z innymi. Jak reaguje na agresywne zachowania uczniów? Dąży do konfrontacji – ukarania ucznia czy woli łagodną perswazję? Niektórzy nauczyciele są skromni, delikatni, empatyczni i pozytywnie nastawieni do uczniów, a inni uważają, że każdy uczeń jest odpowiedzialny za swój los. Ugodowi nauczyciele zakładają, że najlepszą pomocą jest zachęcenie ucznia do samodzielnego działania. Niektórzy nauczyciele nigdy nie odstępują od ważnych dla nich reguł i nie zmieniają poglądów. Często objawia się to dogmatycznym podejściem do zasad pedagogiki.

Ekstrawersja

Z zasady zawód nauczyciela powinien być bardziej atrakcyjny dla ekstrawertyków. Takie osoby mniej się męczą pracą z uczniem, gwarem szkoły, bywają także bardziej lubiane przez większość uczniów. Introwertyk częściej chce być sam ze sobą, nie odbiera telefonu i zapomnieć o całym świecie. Początek roku szkolnego dla nauczyciela – introwertyka zawsze jest większym wyzwaniem, ponieważ musi poznać nowych uczniów, zaprzyjaźnić się z nimi, szybko nawiązać kontakt – a z tym lepiej sobie radzą ekstrawertycy. Oczywiście nauczyciele introwertycy także mają swoje plusy – łatwiej im się skupić na zadaniach, nie dekoncentruje ich tak łatwo otoczenie.

Neurotycznosc

Ta cecha związana jest z szeroko rozumianą wrażliwością. Każdy człowiek nosi w sobie różne emocje takie jak strach, radość, smutek, wściekłość, wstyd itp. Neurotyczność oznacza zdolność do kontrolowania swoich uczuć. Osoby, które słabo wypadają w testach na tym wymiarze osobowości, częściej doświadczają strachu, obaw, martwią się o swój los itp. Neurotyczny nauczyciel bardziej przejmuje się niesubordynacją uczniów, złą oceną ze strony dyrektora szkoły itp. Naszymi wewnętrznymi obawami możemy sterować, ale wymaga to treningu. Neurotyczność oznacza jedynie predyspozycje do odczuwania pewnych emocji.

Źródło: opracowanie Jan Fazlagić.

Wspieranie kreatywnych wychowanków przez nauczyciela: programy – strategie – porady

Jak zabijać (powoli) kreatywność dziecka? To prowokacyjne pytanie wbrew pozorom ma wiele sensu. Według wielu badań kreatywność dziecka mierzona na przykład liczbą pomysłów i rozwiązań systematycznie spada między 6. a 17. rokiem życia. Ken Robins, jeden z propagatorów kreatywnego myślenia na swojej słynnej prezentacji zamieszczonej na portalu Tedx argumentuje, że „szkoły zabijają kreatywność”. Oczywiście to zabijanie kreatywności nie może się odbywać dzięki jakiemś spiskowi nauczycieli przeciwko uczniom. Raczej jest to proces, na który składają się drobne, niezauważalne często zachowania, postawy, gesty nauczyciela. Jeśli dziecko napotyka na odpowiednią, „zaporową” ilość tego typu zachowań ze strony nauczyciela, proces destrukcji wrodzonej kreatywności zaczyna postępować. Nie można oczywiście winić za spadek kreatywności uczniów z wiekiem wyłącznie nauczycieli. Winni mogą być również rodzice i rówieśnicy. Tym bardziej po stronie nauczyciela leży podjęcie misji ratowania „tego co się da” u dzieci, które pochodzą ze środowisk nie sprzyjających kreatywności. W tabeli poniżej przedstawiono listę cech kreatywnych dzieci wraz z komentarzem, jak te cechy mogą być świadomie lub nieświadomie osłabiane przez nauczyciela. Tabela zawiera także kolumnę służącą autoewaluacji lub ewaluacji nauczyciela przez dyrektora przedszkola.

Tabela 1. Jak (nie) zabijać kreatywności u dzieci?

Cechy kreatywnego dziecka	Komentarz – jak nauczyciel może szkodzić rozwojowi danej cechy?
Zdolność do rozumowania abstrakcyjnego.	Nauczyciel nie lubi dygresji u dzieci, chce, aby „uważali” i „skupili się na temacie”. Nauczyciel zadając pytania, daje dzieciom do zrozumienia, że jest tylko jedna poprawna odpowiedź. Autorzy innych, niemieszczących się w schemacie są przez nauczyciela ignorowani lub karani.
Podjęcie inicjatyw.	Nauczyciel preferuje dyscyplinę. Grupa ma być taka, jak on sobie sam wymyślił. Wizja nauczyciela może być wsparta przez dzieci, ale wychowankowie nie mogą zmieniać wizji.
Oryginalność w pracy intelektualnej.	Nauczyciel nie wie jak się zachować, gdy dziecko przedstawia wyraźnie odbiegające od reszty dzieci rozwiązanie. Daje w ten sposób sygnał, że inność, oryginalność to problem, od którego należy uciec zamiast się z nim zmierzyć. Nauczyciel może w takich sytuacjach z braku innej koncepcji karać dzieci za „nietrzymanie się tematu”. W ten sposób wychowankowie uczą się, że świat, jaki znają to świat już istniejący, a wszelka zmiana i twórcze „nowego świata” są niepożądane.

Wykazywanie się talentem w jakiejś dziedzinie (muzycznej, plastycznej itp.)	Nauczyciele nie potrafią wykorzystać talentów dzieci. Zamiast poprosić utalentowane muzycznie dziecko o zagranie hymnu w czasie omawiania tematu patriotyzmu, raczej zignoruje nieprzydatny talent. Zadaniem nauczyciela powinno być wynajdywanie sposobów na to, jak talent dziecka wykorzystać w procesie nauczania – to powinno być obowiązkiem nauczyciela, a nie wychowanka.
Zdolność do myślenia dywergencyjnego.	Myślenie dywergencyjne to inaczej zdolność do zmiany kierunku myślenia. Zdolność do takiego myślenia – zdaniem wielu psychologów – należy do podstawowych kompetencji kreatywnego umysłu. Niestety nauczyciele często nie potrafią odróżnić pragnienia dziecka do zmiany kierunku myślenia i uznają takie dzieci za „niepotrafiące się skupić”, „niezdyscyplinowane”. Rzecz w tym, że zmiana kierunku myślenia (dywergencja) to nie to samo co brak dyscypliny myślenia. Tylko kreatywny nauczyciel zrozumie tę różnicę.
Wytrwałość, determinacja, nierezygnowanie z celu po napotkaniu przeszkody lub gdy pojawia się okazja do przerwania zadania.	Wytrwałość, niepoddawanie się przeciwnościom to jedna z najbardziej typowych cech osób kreatywnych. Cechuje zarówno młodzież, jak i dorosłych innowatorów. Jeśli nauczyciel nie ma pomysłu na wspieranie kreatywnego myślenia, a chce się dobrze przysłużyć kreatywności, powinien się skupić na kształceniu tej cechy, tj. wytrwałości. Wytrwałość to skarb, jaki człowiek będzie mógł wykorzystać we wszystkich obszarach swojego życia.
Łatwość skupienia się na danym zagadnieniu.	Jedną z cech kreatywnych osób jest dualna osobowość. Kreatywnej osoby nie da się zaszufłakować, ponieważ jest „i taka i taka”. Najlepsi komicy estradowi tryskają humorem na scenie, a w zaciszu domowym szukają spokoju i są małomówni. Kreatywne dzieci są zarazem „roztrzepane”, a jednocześnie potrafią się skoncentrować na tym co uwielbiają robić. Trzeba odkryć w dziecku to, co daje mu największą przyjemność intelektualną i zaprowadzić go do tej przestrzeni kreatywności.
Zróżnicowanie emocjonalne, czyli „złożona osobowość”.	Nauczyciel karci dziecko za to, że nie jest „takie jak zwykle”. Np. jeśli nauczyciel przyzwyczaił się, że ma do czynienia z introwertykiem, przejawy ekstrawertyzmu są uznawane za odchylenie od normy.
Poczucie własnej wartości, skłonność do dominacji.	Dzieci o niskim poczuciu własnej wartości raczej będą rezygnowały z wykonania zadania. Rolą nauczyciela jest doprowadzenie do pozytywnego sprzężenia zwrotnego. Metodą małych zwycięstw należy pokazać dziecku, że potrafi wykonać dane zadanie i pokonać swoje słabości. W taki sposób uruchamia się spirala: małe zwycięstwo -> podniesienie poczucia własnej wartości -> motywacja do pracy kreatywnej.

Źródło: opracowanie Jan Fazlagić na podstawie własnych oświadczeń w systemie edukacji (1974 (źłobek) – obecnie).

Podsumowanie

Jest mnóstwo argumentów przemawiających za tym, aby każdy nauczyciel i każdy dyrektor placówki oświatowej stali się adwokatami kreatywności. Warto stawiać na edukację dla kreatywności w każdej polskiej placówce edukacyjnej, na każdym poziomie nauczania.

Na temat kreatywności w polskiej edukacji przedstawiony został praktyczny kontekst całego problemu. Dzięki wynikom badań i argumentom każdy nauczyciel i dyrektor jest w stanie promować idee kreatywności wśród rodziców, grona pedagogicznego i przedstawicieli organów prowadzących. Już nie tylko intuicyjne przekonanie, że „warto stawiać na kreatywność w przedszkolu”, ale także wyniki badań z krajów Unii Europejskiej i wypowiedzi ekspertów pomagają będą wszystkim ambasadorom kreatywności. Bo na kreatywność w przedszkolu i w szkole po prostu warto stawiać – to się opłaca wszystkim – nawet, jeśli rezultaty poznamy za 10, czy 20 lat.

Przedstawione wskazówki mają charakter uniwersalny. Każdy pedagog może je wykorzystać bez względu na wiek ucznia oraz przedmiot, jakiego naucza. Należy pamiętać, że kształtowanie kreatywności to jedna z najlepszych inwestycji w systemie edukacji. Nie wolno sprowadzać kwestii kreatywności do nauczania przedmiotów artystycznych. Wszyscy nauczyciele w szkole powinni zespołowo działać na rzecz kształtowania kompetencji uczniów w tym obszarze. Po pewnym przesyceniu kwestiami zdawalności testów (PISA) i rywalizacją w rankingach szkół, nadchodzi czas na refleksję na temat tego, czego powinna uczyć szkoła. Nie ulega wątpliwości, że nauczanie kreatywności powinno być priorytetem w obecnych czasach. Jednocześnie znajomość zagadnienia jest bardzo niewielka wśród wielu nauczycieli. Zaprezentowane w niniejszym cyklu pomysły, inspiracje i wskazówki z pewnością pomogą polskim szkołom zmierzyć się z tym wyzwaniem

Dlaczego warto stawiać na kreatywność w polskiej edukacji? Przykład:

„Cztery studentki pierwszego roku wprowadziły się do wynajętego mieszkania. Od właścicielki mieszkania otrzymały trzy komplety kluczy. Po kilka w każdym z pęków. Właścicielka nie powiedziała im dokładnie ile i jakie klucze znajdują się w każdym pęku. Do mieszkania przynależy ogród, a także skrzynka pocztowa. Owe absolwentki polskiego systemu oświaty przez niemal miesiąc żyły bez dostępu do ogrodu i skrzynki pocztowej. Czując narastający dyskomfort, zaczęły wysyłać do właścicielki mieszkania SMS-y z prośbą o dorobienie kluczy do ogrodu i do skrzynki pocztowej.

Gdy właścicielka mieszkania odpisała, że klucze powinny mieć do dyspozycji, studentki to sprawdziły i rzeczywiście w przekazanych wcześniej kompletach znalazły poszukiwane przez nie klucze. Studentki przez 3 tygodnie żyły w przeświadczeniu, że rozwiązanie leży poza ich zasięgiem możliwości, że jest gdzieś daleko u kogoś, kto kontroluje ich świat (właścicielka mieszkania), nie przyszło im do głowy, że rozwiązanie jest w ich rękach. Nienauczone improwizacji i eksperymentowania, bowiem nauczyły się w szkole, że jest tylko jedno właściwe rozwiązanie – pomoc od właścicielki. „Zbędne” klucze, jakie codziennie miały w rękach, nie wystarczyły, aby rozpocząć poszukiwania zamka, do którego mogą pasować”.

Jednym z paradoksów kreatywności jest to, że do powstania kreatywnych pomysłów potrzebna jest dyscyplina, ciężka praca, „napychanie głowy wiedzą”. Loloyd Morgan (1930) powiedział: „Nasącz swój umysł wiedzą tematyczną, a potem czekaj”, lecz z drugiej strony – kreatywne pomysły przychodzą nam do głowy w chwilach relaksu i rozluźnienia. Pablo Picasso podsumował to tak: „Ja nie szukam, ja znajduję”. Osoby kreatywne potrafią zarządzać swoim umysłem, a konkretnie stosować techniki samokontroli, które zmieniają ich stan umysłu (Fazlagić, 2022).

References

- Blair, E. (2013). *Is It Possible to Measure Creativity?* Mind/Shift.
- Constantinides, M. (2015). *Eight steps to becoming a more creative teacher*. British Council.
- Fazlagić, J. (2014). *Innowacyjne zarządzanie wiedzą*. Difin.
- Fazlagić, J. (2015). *Kreatywni w biznesie*. Poltext.
- Fazlagić, J. (2022). *Kreatywność od A do Z dla nauczycieli i liderów oświaty*. Oficyna LEX.
- Heilmann, G., Korte, W. B. (2010). *The Role of Creativity and Innovation in School Curricula in the EU27: A content analysis of curricula documents*. European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective Technological Studies.
- Henriksen, D., Mishra, P. (2013). Learning from creative teachers. *Educational Leadership*, 70(5), 123–146.
- http://intra.iam.hva.nl/content/1112/propedeuse/understanding_design/intro-en-material/P1112_reader-deel-04_Design_Methods.pdf (dostęp: 08.02.2016).
- <http://ozpk.tripod.com/000000creat> (dostęp: 20.06.2016).
- <http://ww2.kqed.org/mindshift/2014/03/18/can-creativity-truly-be-fostered-in-classrooms-of-today/> (dostęp: 02.10.2015).

- <http://www.gazetakaszubska.pl/55534/prezydent-moscicki-ojciec-chrzestny-20-lecia-miedzywojennego> (dostęp: 03.10.2015).
- <http://www.journeytoexcellence.org.uk/resourcesandcpd/research/summaries/rsfosteringcreativity.asp> (dostęp: 05.10.2015).
- <http://www.szwecejadziaj.pl/kreatywne-rozwiazywanie-problemow-szwedzi-ponizej-sredniej-pisa/> (dostęp: 27.10.2015).
- <https://e-oswiata.oficynalex.pl/app/index.php?m=kdp> (dostęp: 12.04.2022).
- <https://www.ascd.org/el/articles/learning-from-creative-teachers> (dostęp: 03.01.2016).
- <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/eight-steps-becoming-more-creative-teacher> (dostęp: 03.01.2016).
- Lilienfeld, S. O., Lynn, S. J., Ruscio, J., Beyerstein, B. L. (2011). *50 wielkich mitów psychologii popularnej*. Wydawnictwo CiS.
- Murdoch, A. (2005). *Kreatywność w reklamie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nęcka, E. (2005). *Trening twórczości*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Olson, R. W. (1980). *The Art of Creative Thinking*. Barnes & Noble.
- Pink, D. H. (2005). *A whole new mind*. Riverhead Books.
- Riche, T. (2011). *22 Simple Ideas for Harnessing Creativity in the Elementary Classroom*. Edutopia. <https://www.edutopia.org/blog/creativity-in-classroom-trisha-riche> (dostęp: 25.06.2016).
- Root-Bernstein, R. S. (2003). The art of innovation: Polymaths and the universality of the creative process. In L. Shavanina (eds.), *International handbook of innovation* (pp. 267–278). Elsevier.
- Root-Bernstein, R. S., Root-Bernstein, M. M. (1999). *Sparks of genius: The thirteen thinking tools of the world's most creative people*. Houghton Mifflin.
- Sloane, P. (2003). *Twórcze myślenie w zarządzaniu*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Soling, C. (2014). *Can Any School Foster Pure Creativity?* Mind/Shift.
- Sternberg, R. J., Williams, W. M. (1996). *How to develop student creativity*. Association for Supervision and Curriculum Development.